

DÉLKELETI INTÉZET 1999.

(Intézeti keretprogram jelentése,
1999. év)

(Kivonat)

A DÉLKELETI INTÉZET regionális tudományszervezési és kutatási keretprogram.

Bázisintézménye a Székely Nemzeti Múzeum, további intézmények bekapcsolódása előtt nyitott. A programok finanszírozásában, ahol ez szükséges, a Székely Nemzeti Múzeum Alapítvány (Sepsiszentgyörgy, Kós Károly 10.) a civil társadalmi lebonyolító.

1999. évi programok

1. TUDOMÁNSZERVEZÉS

10. Hivatal

11. INFRASTRUKTÚRA programok: a. Könyvtárfejlesztés, b. Géppark fejlesztés/üzemeltetés/szervíz

12. SICULICA programok (a régió tudományos nyilvánosságának megteremtése/megszilárdítása)

- a. ACTA SICULICA (reprezentatív periodika)
- b. PRO-NET (Regionális szakmai kataszter és munkaerőtoborzás, kiemelten a még egyetemi tanulóitól végzők körében, regionális szakmai gyorslisták (előbibliográfiák az elérhetőség nyilvánosságához és a részletes bibliográfiák tervezéséhez/előkészítéséhez), a térség tudományszervezésének dokumentumai)
- c. (SICULICA) CORPUS (A siculica jellegű regionális adatbázisok összeállítása, illetve ahhoz diszpečerszolgálat, nyilvánosságlehetőség)
- d. SICULICA honlap (<http://www.covas-na.ro/siculica>)
- e. További nyilvánosságteremtés a digitális kultúra terén

13. MUSZEION program: az ACTA évkönyvekre alapozott kutatóműhely-szervezés (l. ott)

14. DOCUMENTA regionális történeti forrásfeltárás/forrásközlés, hosszútávú, kiadók-kal közös programok (Genealogica, Vizitáció, Erdélyi Testamentumok stb.)

15. ABLAK fordítási program (olyan magyar klasszikus szakmai munkák román fordítása, amelyek nélkülözhetetlenek a régió de-

finiálásához, illetve hiánypótlóak a párbeszéd lehetőségét nézve)

2. KUTATÁSI PROGRAMOK

20. SÁRGA RÓZSA (romániai magyar tudományosság az 1990-es években; tudásszociológia)

21. REGIO (a romániai magyarság településterületi tagolódása és ebből adódó oktatás-, tudomány- stb. politikai artikulációja; térinformatikai program)

22. SICULICA CORPUS, a regionális örökség inventarizációja (közgyűjteményi és terep-), más regionális alaputatás:

a. Egyéni, az ACTA révén rész támogatott alaputatás és inventarizáció (természettudományok: szerkezeti geológia; földtani bibliográfiák; földtani kutatástörténet; gemológiai tartalékok; barlangkataszter; mikológiai és entomológiai kiemelt programok; két-éltek; denevérek; művelődés- és művészettörténet: kéziratári rendezés; szfragiszтика; aprónyomtatványok; képtári katalógusok; néprajz: malinológiai kutatások stb.)

b. Egyéni, a SzNM által rész támogatott alaputatás és inventarizáció: régészet; építészet- és művészettörténet: műemlékkataszter; kö-zépkori falképek)

23. MUSZEION teljes finanszírozású műhelyprogramok:

- a. térképtörténet és alkalmazott kartográfia („TÉRKÉP ÉS HATÁRVIDÉK”)
- b. régészet, koraközépkor („DÉLKELETIKAPU)
- c. egyháztörténet, írott források („VIZITÁCIÓ”)
- d. tudománytörténet („SZELEMI SIVATAG”)
- e. nyelvészociológia („DISSZIMILÁCIÓ”)
- f. urbanisztika és demográfia („INFÁNS”)
- g. etno-kultúr-geográfia („KONTAKTÖVEZET”)

ÁLTALÁNOS RÉSZ

1. Az intézeti program tudománypolitikai háttere

A DKI keretprogram az (egyik) Erdélyi Tudományos Intézet újraindulását jelenti és két-éves tudományszervezési kísérlet eredménye. Ennek során a Székely Nemzeti Múzeum testvér-intézményei segítségével felmérte a térségbeli tudományfejlesztés kérdéskörét. Következtetések:

1 – a régió tudománypolitikájában a hangsúlyt vissza kell helyezni a s.s. (kutatáscentrikus és teljesítményorientált) tudományosságra, elsősorban az itt alig elkezdett/félbemaradt alapkutatásra, világosan elkülönítve tőle mind az ismeretterjesztés (mindenekelőtt közművelődési) kérdéskörét, mind pedig az oktatási hálózat kiépítésének/reprodukciójának (mindenekelőtt oktatáspolitikai érdekeltségű) kérdését (utóbbi csak részben fedi a tudományos kutatás utánpótlását biztosító képzést)

2 – a romániai magyar nemzeti közösség problémái, akárcsak maga ez a közösség, térben világosan artikulálódnak, egyetlen központ által nem kutathatóak, de jelenleg nem is létezik sehol olyan szervezői/kutatói potenciál, amelynek akcióradiusza ilyesmit lehetővé tenne

3 – támogatási rendszerünk radikális átalakítása nem odázható el tovább: egyrészt hogy lehetővé tegye az említett regionális érdekek érvényesítését, másrészt mert szellemi piacot (megmérettetést) csak „sok (kevéssel)”, nem pedig „kevés (sokkal)” támogatott teremthet (a regionális és a csoportmonopólium csak a bizalmatlanságot növeli és befagyasztja a szellemi értékek szelektációját, cseréjét)

2. Az intézeti program tudományszervezési prioritásai

Pontos regionális és szakmai lebontásban, az egyes régiók, szakmák igényeiből és mindenekelőtt felmutatott teljesítményéből kiindulva, rokonkezdeményezésekhez hasonlóan:

1. – a szakmai nyilvánosság biztosítása a régióban és ezúton a létező szellemi potenciál felmérése
2. – a létező szellemi potenciál műhelyekbe (programokba) szervezése és
3. – előbbittől el nem választhatóan az utánpótlás és a hosszútávú érdekeltség biztosítása (munkahelyek/másodállás-szintű támogatottság, és egy nemcsak az egyetemi tanszemélyzet biztosítására irányuló képzés – utóbbi csak eszköz és öncélúan legfeljebb egy intelligencia-exportot szolgálhat)
4. – infrastrukturális feljavítás (szakkönyvtár- és géppark-fejlesztés) a szervezőképes műhelyekben

3. Az intézeti program kutatási területei

A DKI fő kutatási irányai a következő kérdések hungarika-vetületei:

1. – a TDKHV (Történeti Délkeleti Határ-vidék)-sejts: a TDKHV (nagyjából a Maros vonalától délkeletre a

Kárpátok mindkét oldala) kulcsszerepet játszott úgy a a Kárpát-medencei magyar állam tartós stabilitásában, mint a (természetes akadályok köré kialakult!) román államiség előbbittől el nem választható kérdésében. Kiemelten kutandó a Délkeleti Kapu (a Kárpát-kanyari átjárók térsége, amely fontos, László Gyula megfogalmazásában eurázsiai geostratégiai pont:) szerepe a TDKHV létrejöttében, történetében, jelenében, jövőjében

2. – a TDKHV szerepe a mai Románia térsége politikai földrajzának alakulásában; kiemelten a közép-erdélyi hatalmi központokkal való történeti metabolizmusa (pl. az elit reprodukciójában)

3. – a TDKHV regionális természeti és humán erőforrásainak vizsgálata; jövőstratégiák

4. Romániai magyar partnerlehetőségeink

Mindenekelőtt:

1. – a székelyföldi múzeumi és könyvtári magyar intézményhálózat
2. – csíkszeredai KAM-RAKK antropológiai kutatóintézet, kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság
3. – kolozsvári GEKKO, ÖKO-STÚDIUM (egyetemi hallgatók műhelyei)

DÉLKELETI INTÉZET programok, 1999. január–2000. január (RÉSZLETES JELENTÉS)

1. DKI, TUDOMÁNYSZERVEZÉS, 1999.

11. Hivatal:

- Titkári-pénzügyi tevékenység: 79 levél, átirat; 28 pályázat és dokumentációja, 15-ük (+1 újra benyújtva) sikeres, még 5-ük tárgya kivitelezve; 11 elszámolva, 2 folyamatban, 2 határideje ősszel; bérszámfejtés, banki műveletek, kifizetések; küldöncök használatával össz. 750 Ft bélyeg és 6000 Ft telefonköltség.
- Ügyintéző utazások, konferenciák: 01.21–22. Budapest, Boér Hunor: OM Határon Túli Magyarok Titkársága, tanácskozás a hat. túli magyar tud. műhelyekkel (útiköltséget térítve) 04.12–16. Bp., B.H.: OM, NKÖM, Teleki A. (az útiköltséget térítette a T3 Kiadó) 06.16–18., B.H.: Magyar Tudományos-ság a Környező Országokban, Debrecen,

konferencia (költségek térítve), egybekötte budapesti úttal (OM, NKÖM) 10.15–16., Papucs András, Csáki Árpád: Szatmárnémeti, Tudományos Műhelyek, EMT (Kolozsvártól az út térítve, az ellátás biztosítva) 10.18–22, Bp., B.H.: OM, Illyés KA, NKÖM, Hadtörténeti, Nemzeti Kulturális Alapprogram, Tájak–Korok–Múzeumok, Teleki Alapítvány, Frankfurt '99 Kht (útiköltség-térítő a T3 Kiadó) 11.20. Sepsiszentgyörgy, SzNM, Székelyföldi geológusok szakmai találkozója (társszervező a kolozsvári geológus diákok GEKKO műhelye) 11.29–12.03., Bp., Boér H. és Dénes István, Orsz. Levéltár, OSzK, Teleki A., NKÖM, OM, Hadtörténeti; folyóiratelőfizetés és könyvvásár, ill. ELTE Régészeti Tanszék, M. Földtani Intézet, M. Barlangtani Társulat (az útiköltségeket térítette a 2211. program)

– Alapítványi (civil társadalmi háttér biztosítása): 1999.11.05.: a SzNM Alapítvány évi közgyűlése elfogadja az előterjesztett tavaszi–ősz DKI jelentést és hozzájárul a SzNMA lehetőségeinek kihasználásához a DKI további fejlesztésében/munkájában

11. INFRASTRUKTÚRA programok:

111. Könyvtárfejlesztés

1111. „Szakkönyv- és szakfolyóirat beszerzése”

(Illyés Közalapítvány, 90e Ft, IA (1240)1999)

– Az Illyés Közalapítvány (művelődési szaktestület) évek óta rendszeresen támogat egy ilyen jellegű kerettel. A pályázat a SzNMA útján történt, a magyarországi lebonyolító (kölcsonbankszámla) a Pro Hungaris Alapítvány: az elszámolás a PHA közvetítésével történt, a PHA-nak 1999. decemberben számoltunk el (61e Ft könyvvásár és 29e Ft folyóiratelőfizetés – 36 tétel szakkönyv és 12 tétel szakfolyóirat).

1112. „László Gyula régészeti könyvtára” (NKÖM, 1000e Ft, 3.3./576./1999.) – Mintegy 3000 tétel, amelynek a fele különnyomat, a lebonyolítás (átvétel és az örökösök kifizetése) folyamatban (átcsúszott a 2000. költségvetési évre). A szaktékát László Gyula szóbeli végrendekezése szánta a SzNM-nak, amely utolsó útjának is végcélja lett volna. Megszerzésének lehetőségére Balassa Iván akadémikus, a múzeum egykori munkatársa és azóta is gondos barátja figyelmeztetett. Valószínűleg egy olyan félreértés következtében, mely szerint az egész szakmai hagyatékra volna szó, Kolozsvárról ellenlépések történtek, amelynek következtében kevésen múlt, hogy a könyvtár nem a vásárlási szándékkal jelentkező szegedi múzeumbe került – ez az elsősorban a SzNM-ből szervezett romániai magyar régészetnek számottevő veszteséget jelentett volna. A fél évig húzódó ügy megoldása végül a NKÖM hozzáállásának köszönhetően pozitív. A SzNMA részvételével bonyolítódik.

1113. Egyéb, a DKI-tudományszervezéssel érintkező könyvtárfejlesztés

– A debreceni KLTE Könyvtára és Karcag város a hasznos munkabeszélgéseken kívül több doboznyi szakkönyvvel segített; az OSzK-ral megtörténtek az első lépések a kapcsolatok normalizálására (nem az említett intézményeken múltott – a SzNM kapcsolatait az OSzK-ral és az Akadémiai Könyvtárral épp a SzNM-könyvtárnak a DKI-fejlesztéssel járó túlterhelése fogta takaréklángra –, a szokásos folyóiratokat például folyamatosan küldik a múzeumnak).

112. Géppark-fejlesztés/üzemeltetés/szervíz

1121. „SzNMA fénymásológép üzemeltetése”

(Illyés Közalapítvány, 95e Ft, IA (1266)1999)

– Alkatrészcsere és fogyóeszköz (fes-

ték); a pályázat a SzNMA útján történt, az Illyés Közalapítványnak közvetlenül bemutatuk az elszámolást, majd az anyagot elküldtük ellenjegyeztetni a kolozsvári Romániai Alkuratorium Művelődési Szaktestületének. A támogatásnak köszönhetően sikerült újra üzembe helyezni a múzeum egyetlen fénymásológépét, amelyet szintén Illyés KA-támogatásból szereztünk be, és amely szerencsére csak egy hónappal a lebonyolítás előtt vált használhatatlanná. A kutatási programok legalább még egy (mozgó) fénymásológépet kérnek, l. 234.

1122. A SICULICA CORPUS program (regionális inventarizáció) részeként próbált infrastruktúra-fejlesztés:

- Sikerült az Illyés Közalapítvány támogatásával számítógéppel ellátni a marosvásárhelyi (nem önálló jogi személy) Teleki Tékát, illetve az ügy következtében a Téka beázó teteje javítására is támogatást kapott ugyanonnan; a lebonyolítás magától értetődő hozzájárulásunkkal, nem rajtunk, hanem marosvásárhelyi jogi személyen át történt.

– Tekintettel arra, hogy a Téka gondjainak rendezését tekintettük abszolút prioritásnak, az 1999. évre lemondunk a pályázat minket érintő fejlesztési részének megvalósításáról, ill. jeleztük (SzNM 394/27.10.1999) egy megoldás lehetőségét (lecserélt nem-performáns számítógépek helyi és kolozsvári adatbevitelre, forráskiadás-előkészítésre) az Illyés Közalapítványnak (ígéretet kaptunk annak egy általános intézményszervezési pályázat keretében való rendezésére).

1123. MTA Magyar Tudományosság Külföldön körlevelére (190/1999) visszajeleztünk (számítógép hálózati távállomás lehetősége); egy kidolgozott, a körlevélben tervezettnél olcsóbb támogatási megoldás előterjesztése folyamatban, vö. „DKI 2000”.

1124. A helyi, magyar vezetőségű bankfiókoktól kapott ígérek (lecserélt nem-

performáns számítógépek adományozása a múzeumi-levéltári stb. intézményeinknek) tárgytalannak bizonyultak – bebizonyosodott, hogy ilyen jellegű helyi támogatásra nem számíthatunk.

1125. Apró tételek a titkári munka fogyóanyag-biztosítására: Tintasugaras nyomtatóba tubus színes festék az RMDSz megyei szervezetétől, oktatás-fejlesztés alapozásához is felhasználható alapkutatási eredmények rendelkezésükre bocsátásáért; tubus fekete festék támogatásként az ACTA-t rendszeresen (példány-utánfizetés szintjén) támogató helyi cégtől; 1 top nyomtatópapír magán-személy támogatásként.

12. SICULICA programok (a régió tudományos nyilvánosságának megteremtése/megszilárdítása)

121. ACTA SICULICA (reprezentatív periodika, a sepsiszentgyörgyi T3 Kiadóval)

– Az ACTA (SICULICA) regionális múzeumi évkönyvek (SzNM és Csíki Székely Múzeum, további intézmények számára nyitott), évi 75 szerzői ív +150 képtábla (40 nyomdai ív), természettudományok — régészet és történettudományok — néprajz- és egyéb társadalomtudományok, muzeológia — magyar szakmai klasszikusok közvetítése a román tudományosság irányába (illetve vonatkozó forrásközlés és adattárak). 1999-ben megjelent: ACTA – 1998/I–II.; az ACTA – 1999/I–II. összeállítása-gondozása folyamatban volt (megjelenik 2000. márciusban), illetve részben már gondozásba kerültek ACTA – 2000 anyagok is (megjelenik a 2000. év végéig).

1211. ACTA – 1998 (NKÖM HTMK 335e Ft, 3.3/1449-1999; Bukaresti Open Society, 2e USD, C-PB20-98-1721/13.10.98; OM, 1000e Ft, 16.468/98/VIII – kutatásra is, l. 221.) – Megjelent 400 pld.-ban, htm-változata a honlapunkra kerül (l. még 1241. és 2211.). Az OM támogatása lehetőséget adott az évkönyvben finalizált tudományos munka utólagos résztámogatására is

(I. szintén 2211.). Az elszámolás minden támogató irányában megtörtént (a kötele-spéldányok célbajuttatásánál a Táj-jak–Korok–Múzeumok vállalt letéti rak-tározást kiértékelés, illetve a Teleki Alapítvány (Intézet) Könyvtára – utóbbi a nem-budapesti, de magyarországi nem-múzeumi példányok postázását is átvál-lalta és teljesítette. Kivétel az elszámolás alól az OM 1000e Ft értékű USD-támog-atásának banki kamata, amely csak év végén jelent meg a SzNM számláján. A 4400 Ft-nyi érték a szerződés értelmében a romániai és németországi ACTA-cse-repéldányok postázására használható fel, csak a 2000. évben, (utólagos) elszám-olása folyamatban. (Közvetlen SzNM, ill. kiadói lebonyolítás.)

1212. ACTA – 1999

(NKA, 1375e Ft, 080573-02/1999; NKÖM HTMK, 300e Ft, 3.3/1260-1999, 25e Ft egyéb – mindez nyomdai költségekre)

– Az 1999-es évkönyv anyaga lezárult, harmada gondozva, betördelve, a támogatások felhasználásával határidőn belül vagyunk. (Könnyítése végett ez már SzNMA-lebonyolítás.)

– Tekintettel arra, hogy a kolozsvári gyűjtőhelyre szabályosan benyújtott „1848–49-es kiadványok” pályázatunk (az 1998-as sepsiszentgyörgyi EME BNyTt-vándorgyűlés feljavított anyaga) Kolozsváron elveszett (Budapestre nem továbbították), ezt az anyagot is beolvasztottuk az ACTA – 1999-be. Az említett anyag gépelt kéziratban érkezett részének kiszedését és tördelését (mintegy 20e Ft) az EME támogatta (a SzNM ennek fejében viszont lemondott a vándorgyűlés megszervezéséhez szükséges, hasonló összegű EME-részvállalásról). További, mintegy 5e Ft-nyi összeggel támogatott két helyi cég.

– Az 1999. évi ACTA alól finanszírozott nem nyomdai programokat I. 221. és 233.

122. PRO-NET

– Regionális szakmai kataszter és munkaerőborzolás (kiemelten a még egyetemi hallgatók). A potenciális kutatók érdekeltté tételét illetően hangsúlyozottan a sok kisebb támogatást tartjuk célravezetőnek (nem pedig a néhány nagy összegűt), I. az ACTA kutatás-szervező programnál, mert egyelőre még a szellemi piac sem alakult ki (tehát utóbbi rendszer nemcsak kontraproduktív, de számos esetben kontraszelektív is). Folyamatos. (L. még a 221.-nél)

– A térség tudományszervezési dokumentumainak a világháló is biztosított megfelelő nyilvánossága, a tudománypolitikai központok tájékoztatása, lobby ennek alapján a romániai magyar tudományosság működőképessé tételéért (I. még a 20. alatt az előbbieket elméletileg alapozó SÁRGA RÓZSA programokat).

– Regionális szakmai gyorslisták (előbibiográfiák az elérhetőség nyilvánosságához és a részletes bibliográfiák tervezéséhez/előkészítéséhez), a romániai és magyarországi testvér-intézmények SzNM-ben elérhető kiadványainak felmérése, és ennek alapján a hiányok pótlását prioritásként kezelő irányított kiadványcsere az ACTA – 1998 példányaival.

– Romániai (mindenekelőtt) magyar anyagok szervezése a László Gyula-émlékkönyvbe (Gáll Ervin: A Temesvár-csókaerdei honfoglalás kori temető).

– Az ide sorolható egyetlen konferenciaszervező pályázatunk eredménytelen volt („Végjáték, Bereck, 1849”). 1999.07.19-én a kézdivásárhelyi ülésszak (Bona, Czikány, Egyed, Hajagos, Kedves, Peylach) költségeit a Hadtörténeti Intézet és a SzNM fedezte. Az HImunkatársak kapcsolatos 18–24.-i kiszállásának szakmai megszervezését szintén megoldottuk (kalauz Erdővidéken Demeter László, Csíkbán Barabási László; folyamatos kapcsolattartás a hétfalusi kiegészítő rendezvényt szervező Nagy Jánossal).

– További besegítés műhelyszervezéshez: a László Kálmán Gombászegyesület szervezte gombásztanácskozáshoz (1999.12.18.);

Ozsváth Gábor malmos pályázatkiírása nyomán a pályázati anyagok fogadása a SzNM-ban.

123. (SICULICA) CORPUS

– A siculica jellegű regionális adatbázisok (katalógusok, bibliográfiák, egyéb inventáriumok) corpusának összeállításához diszpécser-szolgálat, illetve nyilvánosság-lehetőség. Folyamatos közlés az ACTA (SICULICA) évkönyvekben; folyamatos szervezése a különböző területek inventarizálásának (l. a kutatási programoknál). Az idekapcsolódó infrastruktúra-programokat l. 1122.

124. Nyilvánosságteremtés a digitális kultúra terén

1241. Siculica honlap (The Hungarian Pages of the Historical South-Eastern Border-Region; a www.cosys.ro úton még elérhető, de tkp. átkerült már a szerver másik doméniumába: <http://www.covasna.ro/siculica>)

– Internet-nyilvánosság az ACTA, a PRO-NET, a CORPUS és a REGIO programoknak. Folyamatos építés, nagyobb új anyag az ACTA – 1997 htm-változata és megkezdődött a az ACTA – 1998 htm-tördelése is. Utóbbit az OM támogatja (l. 2211). A „covasna” regionális web-lap elnyerte a netscape navigátorrendszer 1999. évi ODP „cool site” díját. (Szerkesztő: Toró Attila.) A honlaptördelés egyelőre az ACTA – htm-tördelés (l. még 2211.) reklámérdekű kiegészítése (önfinanszírozó).

1242. Székely Nemzeti Múzeum, 1875–2000 (NKÖM, Millenniumi, CD-ROM, 1450e Ft, l. 1/4464/99.MM/II./0217).

– CD-ROM kiadvány, 500 pld. (lemez és megírása 550e Ft, ösztöndíjak+dologi költség 900e Ft): ismertető anyag a múzeumról, történetéről, részlegeiről, beleértve az autonóm kézdivásárhelyi és csernátони múzeumokat. A júniusi kiértékelést még nem követte szerződés (elszámolási határidő csak 2000. szeptember,

valószínűleg Teleki Int./SzNMA-lebonyolítás lesz). Az anyagban a SzNM-részek dolgoznak, egyes fejezetek el készültek (Vargha Mihály és Barabás László: képtár; Kocs Irén: természetrajz; Boér Hunor: könyvtár, filmforgatókönyv; Incze László: Kézdivásárhely; – további támogatottak: Kónya Ádám, általános rész; Tiboldi Zoltán, könyvtár; Bartók Botond: régészet; Cserey Zoltán: történeti részleg; Gazda Enikő: néprajz; Haszmann Pál: Csernátон; Kakas Zoltán: fényképanyag; Kelemen Antónia: angol kivonatok; Toró Attila: htm-be szerkesztés). A CD-ROM-ra rákerülhetnek még adattárak, illetve a „SZELEMI SIVATAG” múzeumi/tudománytörténeti kutatások ACTA-ban is megjelenő eredményei, illetve az egész CD-anyagot hozzáférhetővé tesszük a honlapunkon.

1243. Magyar Elektronikus Könyvtár (OSZK) irányából megkeresés: a már MEK-nyilvántartásba vett ACTA évkönyvek átvétele a MEK szerverére is, jobb elérhetőség végett. (Folyamatban.)
1244. Retrospektív regionális sajtóbibliográfiák csak a Magyar Elektronikus Könyvtárra (megkeresés a Népi Egység 1945–1948 kész adnotált cikkbibliográfia ügyében a JATE Doktár részéről). Ez ügyben az OSZK megkeresése és megállapodás keretegyezmény megkötéséről, amely ezt is elősegítheti.

13. MUSZEION programok

(az ACTA évkönyvekre alapozott műhelyszervező programok, köztük kifejezetten a most végző fiatal szakembereknek, önállóulni képes kutatóműhelyek beindítására szervezettek (l. 23.)

– A „Kontaktövezet” etno-kultúr-geográfiai műhely esetében, ahol először tettünk kísérletet csapat önállósítására (legalább részleges önfinanszírozására, a kísérlet még túl jól is sikerült, olyannyira, hogy hátráltatta a műhelyszervező kutatóprogram kivitelezését (önkormányzati megrendelések, ütköző határidőkkel), l. az említett és az „INFÁNS” programot (237.).

– Sikeresen támogattuk az önkormányzatoknál a végzős diákokra és fiatal végzettekre, illetve a helyi természetvédő-turisztikai egyesületre (Nemere) alapozó sepsiszentgyörgyi botanikus kert ügyét. 2000. januári döntéssel a területet a kívánt célra odaítélték. További lépések történtek regionális génbank, illetve az ezt megteremtő kutatócsoport létrehozására, a Botanikus Kert keretében.

– Az ACTA révén újabb három magyar régész egyetemi hallgatót szállt be programjainkba.

– Ugyancsak megtettük az első lépéseket, hogy megszervezzük az értékes sepsiszentgyörgyi (belügyminisztériumi alárendeltségű) levéltár magyar levéltári szolgálatát (mindenkelelőtt személyi kérdés: jelentkezőt már találtunk, aki vállalná, és elindítottuk a lobbyt alkalmazásáért – jelenleg egyetlen magyar levéltáros sincs az intézményben).

– Sikertelenül próbáltuk viszont a SzNM-t fenntartó megyei önkormányzatnál kijárni további munkahelyek felszabadítását a múzeum további létező és betöltetlen, de pénzügyi okból zárolt személyi keretéből (Demeter-Sándor Lajos kutatónk könyvtári gyűjteménykezelő, illetve a természettudományi részleg már korábban is kért muzeológusi állása)

14. DOCUMENTA regionális történeti forrásfeltárás/forrásközlés (hosszútávú, kiadókkal közös) programok: beindítás, munkacsoportok megszervezése

141. Genealogica. Regionális családtörténeti sorozat beindítása, a CHARTA Kiadóval. Indulásból: Pálmay József székelyföldi családtörténeti köteteinek hasonmás, előszavazott kiadása (önfinanszírozó, a Háromszék... első felét 2000. februárban, a jelentészáras pillanatában a CHARTA Kiadónál kinyomtatták). Folytatásaként kéziratossá Pálmay, Endes, Cs. Bogáts anyagok forráskiadása, majd a SzNM-beli és más közgyűjteményi források feldolgozásának publikálása (a 10 000 tételes SzNMgyászjelentőgyűjtemény az 1700-as évek közepétől, anya-könyvek – I. Vizitáció – stb.). A Heraldikai Könyvkiadóval és az OL-ral a kapcsolatfelvétel és erre is vonatkozó keretmegállapodás folyamatban.

142. Orbán Balázs: A Székelyföld leírása... Orbán kiadatlan pótlásainak szövegközlése, előtanulmányokkal.

(Háromszék–Marosszék pótlások feldolgozása folyamatban, a többi kézirat hollétét illetően nyomon vagyunk.) A kiadó a nyomdai költségeket tudja finanszírozni (CHARTA Kiadó). A szöveg gondozás, előszó végett megpályáztuk a NKÖM NEKF kéziratellátás-támogatását, de nem kaptunk támogatást (3.3/2479/99). A szakreferens abból indult ki, hogy a pótlásokat közölték, de nem ellenőrizte le, hogy ez a valóban létező közlés (Illyés Elemér, 1982) csak illusztráció értékű faksimilé. A félreértést tisztáztuk, a finanszírozást tovább keressük.

143. Egyháztörténeti – vallási néprajzi forrásközlés-sorozathoz a kutatóműhelyet sikerült megszerveznünk és kapcsolatba léptünk ezügyben is az OL-ral. A Vizitáció program keretében egy induló anyagrészt már bementettünk, és szaktanulmányok készültek belőle/róla (megjelenik az ACTA – 1999-ben). A forrásközlés maga csak 2000-ben indul, a felvállalni képes potenciális kiadók megkeresése ez ügyben megkezdődött.

15. ABLAK fordítási program

– olyan magyar klasszikus szakmai munkák román fordítása, amelyek nélkülözhetetlenek a régió definiálásához, illetve hiánypótlóak a párbeszéd lehetőségét nézve is

151. Bibó István– Szűcs Jenő: *Între Occident și Răsărit*

(Frankfurt '99 Kht., 300e Ft; 1998.12.17., szerződés: 1999.02.)

– A Kisállamok... és a Vázlat... román fordítása, előszóval, utószóval és függelékkel, 500 pld). Részleteket már az ACTA évkönyvek lehozta, a kötetként megjelenést a Frankfurter Könyvvásár tette lehetővé. A támogatást közvetlenül a T3 Kiadó kapta. A kiadvánnyal elszámoltunk úgy a Frankfurt '99 Kht.-nak, mint a jogutódoknak, és előkészítettünk egy lobbyt a második, nagyobb példányszámú kiadás támogatására végett (mind a magyarországi, mind pedig a romániai érdekelteknél). A kiadás szekundér-anyagát lefordítottuk magyarra; a

törzsanyagra (fordítás) a kolozsvári román történelem tanszéken spec. kollégiumot fognak alapozni (folyamatban).

152. További Kristó Gyula-, Vofkori László-tanulmányok fordítása megjelent az ACTA – 1998-ban; további Szűcs Jenő-, Kristó Gyula-, Demény Lajos-, Bona Gábor-munkák fordítás alatt állnak az ACTA – 1999 és 2000 számára. A fordítói műhely működtetését állandóan biztosítani felvettük a kapcsolatot a Magyar Könyv Alapítvány Fordítástámogatási Alapjával és a Teleki Intézettel (akkor még az Alapítvány Közép-Európa Intézetével).

153. További Szűcs Jenő- és Binder Pál-munkák fordításának kiadására megtörténtek az első megkeresések.

2. DKI, KUTATÁSI PROGRAMOK, 1999

20. SÁRGA RÓZSA (romániai magyar tudományosság az 1990-es években; tudásszociológiai-tudománytörténeti programok)

– Anyaggyűjtés és munkabeszélgetések, előtanulmányok, eset- és hatástanulmányok (előzmények; szemlélet és ideológiák, sémák és technikák az évtized tudományszervezésében; tervek kiúthoz). Állandó politikai lépéskényszerben, az eredetileg egyetlen nagy kiértékelést célzó program mindig csak a pragmatikus szempontok alapján sürgősségi részfejezeteket tudta finalizálni (potenciálok és erővonalak átvilágítása a publikáció és egyéb kvantitatív mérhető objektív mutatók mentén stb.), majd a hangsúlyok is az új alternatívák, az új évezred eleji átrendeződés elméleti alapozására tevődtek át.

1999-ben másfél éves tudománypolitikai kísérlet eredményeként elkészül két esettanulmány a magyar–magyar tudományfinanszírozási rendszerről és a „határon túli magyar” műhelyközi kapcsolatokról, illetve egy tanulmány mindenek legitímációs alapjairól és lehetséges jövőjéről. Az anyag dokumentációs bázisként három napig internet-elérhető, majd a debreceni MTA-találkozó különmegbeszéléseit követően önkéntes jelzéseként záróódik – az évtized romániai magyar tudománypolitikájának legterhesebb

hozádésa így is egy olyan fokú bizalmatlansági légkör, amelyen nem háborúval lehet segíteni, hanem csak építéssel. A debreceni találkozón plénum előtt beolvasott nyilatkozat is arra szorítkozik, hogy a a SzNM, mint a legnagyobb határon túli magyar közgyűjtemény és tudományos intézmény súlyából adódó felelőssége tudatában leszögezi: anyaországi finanszírozás fölött csak anyaországi testület és döntés lehet legitim, az utóbbit segíteni pedig csak olyan konzultációs rendszer, amely valamennyi érintett bevonására épül, annál is inkább, mert akár a legnagyobb régiót nézve is, a tudományos teljesítménnyel rendelkező romániai magyar műhelyek olyan kisszámúak, hogy súlyuk bármikor pontosan értékelhető, illetve valamennyien elférnek egy konzultációs asztalnál. A nyilatkozat után a SzNM bejelenti a DKI beindulását és röviden ismerteti.

1999 utolsó hónapjai körvonalazzák a DKI formális kiépülésének követendő stratégiáját is (l. DKI 2000, melléklet).

21. REGIO (a romániai magyarság településterületi tagolódása és ebből adódó oktatás-, tudomány- stb. politikai artikulációja; térinformatikai program)

211. Topográfiai alapok közigazgatási térképhez

– A történeti Erdély 1992-es és 1941-es etnikai viszonyok falusoros szintű átnézeti térképeinek elkészítését követően cdr-objektumos térképalap-mintának először a Torockó–Marosludas–Balázsfalva „korridor-félcstát” (Aranyosszék–Fehér megyei szórvány–küküllőmenti Hegymögött) dolgoztuk ki, felvéve rá az 1910-1920-1941-1992-es etnikai viszonyokat és a városi települések demográfiai növekedését (megjelent az ACTA– 1998 aranyosszéki bibliográfiája mellékleteként).

– A kidolgozott módszer alapján hozzákezdünk a teljes történeti Erdély falusoros területi lebontású cdr-objektumos térképalapjának kidolgozásához (indulásból a délkeleti rész, a „KONTAKTÖVEZET” program vonatkozó részeként, miután a kifejezetten ezt célzó „TÉRKÉP ÉS HATÁRVIDÉK”-kiterjesztés

„KELETI TÖMB”, illetve az „ERDÉLYI SZÁSZOK...” programra (északi rész, illetve déli rész) nem sikerült támogatást szerzni (l. ott).

212. Regionális (politikai) artikuláció kutatása

– A térképek alapján felvázolódtott a „szórvány” és „tömb” fogalmak tisztázása, illetve ennek alapján a reális etnikai viszonyok tükrözési lehetősége és a mindenkori közigazgatási beosztás közötti összefüggés, ugyancsak vázlat szintig kidolgozva megtörtént a romániai magyarság településterületi nagyegegségekre tagolódásának értékelése és az innen adódó gyakorlati (politikai vonatú) problematika felvázolása; másrészt elkezdődött a statisztikai kiértékelés, amelynek meglepő eredményeivel („kanton-problémák”; elvi alapon legitímálható küszöbértékek az ország kettős nyelvhasználati régióira vonatkozó ajánlásban; stb.) most keressük meg az érdekelteket.

213. Egyéb térinformatikai alkalmazott programok

– Miután a program kipróbálta a települések kül- és belterülete térképes tükrözésének elsősorban a névanyag gyűjtéséhez használt lehetőségeit (Aranyosszentmihály és -Polyán, illetve Dálnok, előbbieik l. az ACTA –1998 mellékleteiben, utóbbi a NyIRK-ben), rátért a településszerkezeti problémák tükrözésére (l. „KONTAKTÖVEZET” program), illetve felvázolódtott az egységes erdélyi térképes névanyag-adatbázis terve, a „DISSZIMILÁCIÓ” program kutatócsoportjának ilyen célú felhasználásával.

22. SICULICA CORPUS (a regionális örökség inventarizációja, egyéb alap kutatás)

221. „ACTA (SICULICA) kutatásszervezés, 1999”/alap (N510653/99)

(OM Határon Túli Magyarok Titkársága 1000e Ft-jából 380e Ft)

Az ACTA periodika, mint kutatásszervezési lehetőség, a DKI kulcsprogramja (lényegében ebből nőtt ki a DKI), részletesebb kifejtést kér (lebonyolító a SzNMA):

– A program tárgya egyéni, az ACTA révén résztámogatott (és nekik megfelelően ACTA-közléssel elszámolt) alap kutatás és inven-

tarizáció (SzNMA bonyolítás). A támogatási keretnek ezt a részét olyan kisebb-nagyobb programok finanszírozására kértük és kaptuk, amelyek legalább kutatásszervezési szempontból indokoltak (verbunk a régió szellemi potenciáljának aktiválására: az érdeklődés felkeltésére és az érdekeltség biztosítására), illetve olyanokra (az OM-mal való utólagos egyeztetés alapján), amelyekre nem sikerült nagyobb (elegendő) támogatást biztosítanunk más pályázati forrásokból, és nem halaszthatóak (l. pl. a „DÉLKELETI KAPU”, amelynek költségeit majd ott tárgyaljuk, l. 232.). Az alapelgondolás az volt, hogy, akárcsak az 1998-beli hasonló keret esetében (lásd a következő bekezdést), minél több kutatóknak biztosítsunk szerzői, ezúttal honoráriumként elszámolt utólagos kutatási támogatást az ACTA-ba befolyó munkájukhoz vagy annak alapján, illetve értékeljük a vállalkozáshoz való hűséget.

(Megj.: Az ilyen jellegű, az ACTA-hoz kapcsolódó tudományos munkát segítő résztámogatás az 1998-az ACTA-val kezdődött. A finanszírozás nélkül maradt ACTA-t 1998 őszén megmentő OM-támogatás (l. 1211.) lehetőséget biztosított egy ilyen felhasználási keret elkülönítésére is. Ezt 1999 elején használtuk fel: együttműködési szerződés formában a T3 Kiadó közvetítésével. A Kiadó 30, az ACTA-ban legalább másodszer közlő szerzőnek, egy-egy angol fordítónak/lektornak és a htm-tördelő honlapszerkesztőnek adott (utóbbinak dupla) támogatást, összesen 255e Ft értékben. Az együttműködési szerződés formai nehézségei miatt 8 nem-sepsiszentgyörgyi szerzőnek SzNM belső és külső munkatársak vették fel a támogatást és juttaták célba, valamennyien elszámoltak. Szerkesztési okokból két szerző dolgozata végül átcsúszott az 1999-es ACTA-ba; egy először közlő azért kapott, mert mostani két dolgozata közül az egyik szintén csak szerkesztési okokból maradt hátra az előző kötetből; egy nem támogatott, de arra jogosult szerző munkája pedig végül ebbe a kötetbe került – a három esetet az ACTA – 1999 hasonló támogatásánál rendeztük, l. alább.)

– Ilyen alapon azok kaptak támogatást, akik most legalább másodszer dolgoztak be az

ACTA-évkönyvekbe, kizárva méltányossági alapon azokat, akiknek 80 000e Ft-ot meghaladó DKI-támogatást sikerült pályáznunk 1999-ben (függetlenül a – bizonytalan időpontú – tényleges kifizetésektől), és ellenkező előjelű kivételként beemelve azokat, akiknek dolgozata csak szerkesztési okokból került más évi kötetbe, vagy akik először közölnek ugyan, de kutatásszervezési indoklású külön megrendelésre (pl. bizonyos kutatói kategóriák mozgósítására szánt reklámként). Előbbi szempont 5 szerzőt érintett, utóbbi 2-t, illetve 1-et. Nem kapott továbbá támogatást 2 nem először közlő szerző, akiknek a korábbi évben kifizetett munkája került most megjelenésre.

– Ahhoz, hogy a más kutatási pályázataink hiányait fedezzük, (a külön tárgyalat, említett „DÉLKELETI KAPU-t” leszámítva) két szerző kapott nagyobb támogatást, egyikük a „VIZITÁCIÓ” program finanszírozásának kiegészítéseként, másikuk havi ösztöndíjat a Magyar Rovartani Társaság szervezte torockói rovartani expedícióra (részvétel és az eredmények közlésének megszervezése – I. ACTA – 1999). Innen térítettük az OM-mel kötött szerződés nyitva hagyta lehetőséget kihasználva az ACTA – 1998 (egyéb szervezéssel is egybekötött) utolsó elszámolási útját (kötelempéldányok még leszállítandó részének a raktározási helyre juttatása, Boér Hunor és Dénes István – az egyszerűség kedvéért, mivel az érintettek maguk is szerzők, a kifizetési listán ezek a tételek is honoráriumként szerepelnek, B.H. és D.J.-nál, ami pedig a 80 000-es közből meghaladó támogatottaként a belső elv alapján amúgy nem járt volna nekik). Négy magyarországi szerző támogatását közvetítők vették fel (elszámoltak vele), három nem helyi románainak postáztuk. Három esetben adókedvezmény bonyolította a nettó összeg értékét (háborús veteránok).

– Az ACTA – 1999 kutatási résztámogatások szakmai megoszlása:

természettudományok: László Attila, a régió szerkezeti geológiája; Ghiurca Virgil, regionális gemológiai tartalékok; Dénes István, terep, regionális barlangkataszter; regionális mikológia: az ide kapcsolódó tudománytörténeti

munka szerzője a 10e Ft-ot (nettó 9e) a SzNMA-nak adományozta, a gombagyűjtemények megőrzésére; entomológia: Kocs Irén, szervezési költségek, terep, regionális fajlisták (az említett havi ösztöndíj 40e Ft), valamint Podlussány Attila és Rozner István; Barti Levente, terep, denevérek a régióban;

régészet: Bartók Botond, Ferenczi István, Székely Zoltán, Székely Zsolt;

művelődés- és művészettörténet: Csáki Árpád, egyháztörténet; Rákóczy Rozália: kisművelődés; Kónya Ádám, tudománytörténet; Tóth Szabolcs és Bíró Rózsa, intézménytörténet (előbbi az Erdély-történeti Alapítvány 1999. decemberi díjazottja);

1848–49: Egyed Ákos, politikatörténet; Incze László, nyomdatörténet; Albert Ernő, Cserey Zoltán, Demeter László, megtorlás; Tiboldi Zoltán, Szabó András, Róth András Lajos – utókora;

néprajz: Olasz Gabriella, népi építészet; Moldovan Nicolae, népi mesterségek, és Oszváth Gábor, malinológiai kutatás; Demeter Lajos: temető-néprajz; Sz. Gazda Enikő, vallási néprajz; S. Dobó Klára, folklór;

valamint az OM ACTA-támogatása alól finanszírozott régészeti, nyelvészeti, etnológiai, geográfiai programok (ezeknek már legalább a jelentése az 1999-es évkönyvben jelenik meg, I. még „DÉLKELETI KAPU”, „DISSZIMILÁCIÓ”, „KONTAKTÖVEZET”).

(– Az ACTA utánpótlás-politikájának megfelelően az önálló közlés ellenében támogatottak közül négy egyetemi vagy azt folytató hallgató, kettő egyetemi diplomával politikai-családi okokból nem rendelkező, de publikáló kutató; további kilenc egyetemi hallgatótól vagy azt kiegészítő képzésen levő külső munkatárstól pedig először közlünk. Szakterület szerint az említetteknek két gócosulása a régészet és a mikológia.)

(Megj.: Az ACTA – 1998 kutatástámogatási ösztöndíjak megoszlása: geológia-barlangászat: László Attila, Kozák Miklós, Ghiurca Virgil, Dénes István; biológia: Kocs Irén, Podlussány Attila; régészet: Bartók Botond, Bördi Zs. Loránd, Haszmann Pál, Ferenczi István,

Székely Zoltán, Székely Zsolt; történelem-művelődéstörténet: Cserey Zoltán, Pál Judit, Albert Ernő, Pataky Iván; Olasz Gabriella, Rákóczy Rozália, Tüdős S. Kinga, Szócs János, József Álmos; néprajz: Moldovan Nicolae, Sz. Gazda Enikő, Zsigmond Győző; muzeológia: Benedek Éva, Szabó András. A támogatottak között nincsenek egyetemi hallgatók, ti. először közölnek)

222. Egyéni, legalább részben finanszírozott vagy intézményi ajánlással támogatott inventarizáció:

– régészet: dr. Székely Zsolt a SzNM ajánlásával Domus-öszöntődjasként a Magyar Köztársaság gyűjteményeiben található, régióinkból származó régészeti anyagot kutatja; művészettörténet: Jánó Mihály, SzNM-részalkalmazottként és Nyílt Társadalom Alapítvány-támogatással a régió középkori falképeit kutatja.

223. Külső, a Délkeleti Intézet programokkal érintkező inventarizáció

– SzNM Könyvtár feldolgozása – hagyatékrészek: Sas Péter; kéziratár: dr. Tüdős S. Kinga; kisnyomtatványok: dr. Rákóczy Rozália; régi könyvek: Borsa Gedeon; mikológia: a SzNM gyűjteményeinek kiegészítő feldolgozása; stb.)

23. MUSZEION teljes finanszírozású műhelyprogramok:

231. „TÉRKÉP ÉS HATÁRVIDÉK”

(Pro Renovanda Cultura Hungariae, 260e Ft; TF 99/5-1999.10.19.)

– Térképtörténet és alkalmazott kartográfia; regionális térképtörténeti kiállítás és azt alapozó, ahhoz kapcsolódó kutatás, szakaszos kivitelezésben (1999. okt.–2000. máj.), többirányú utólagos hasznosítással (l. kiterjesztés). (Lebolyítás közvetlenül a programfelelős B.H.-n át.)

Általános forgatókönyv, koordinálás: Kónya Ádám (földrajzi szakíró, SzNM)

1. szakasz (1999. október–2000. február): Honterus emlékkiállítás, halálának 450. évfordulójára (Brassó, 1549). 270 x 120-as grafikai felület, szövegezés (Kónya Ádám, megvalósult); SzNM térképtárának katalógusa (zömmel 1883 előtti, feldolgozatlan gyűjtemények,

köztük Ignaz Müller és Johann Cristoph Müller térképek stb.) – mintegy 600 térkép, szabványos leírás (Karda Zoltán, földrajztanár, Mikes K. Líceum, Sszty., elkészült); Őstörténet–13. sz.: régészeti anyag térképes tükrözése – regionális kiterjesztés a teljes DK-erdélyi régióra, reaktualizált adatokkal és ehhez új adatbázis összeállításával, 15 térkép (Bordi Zs. Loránd; Pál István, rajz, elkezdve); Rika-rendszer topo-felvétele – a létező 1:5000-es alap kiigazításával párhuzamosan, 1:1000-es részletezések, nehéz terep. (Rika-hágó, Írott-kő, Hegyes-tető. A rikai középkori kutatásból csak az ásításokra tudunk támogatást átcsoportosítani; a topo-felvételek innen fedezték, l. 232.) – Dénes István (elkészült).

3. szakasz (térképek előkészítése a kiállításra, kiállítás, 2000. április–május): Katonai és polgári térképészet (17–19. sz.); 150 év etnikai („etnográfiai”) térképei (kiállítás a SzNM térképeiből, forgatókönyvek, filmforgatókönyv, CD-re vihető szerkezet biztosítása; Kónya Ádám, Karda Zoltán, Boér Hunor); Rika-rendszer és az egész Olt-szoros – Vargyas-szoros gyepűszakasz háromdimenziós tükrözése (kiállítás, teremközépi 4 x 1 m-es tömb (1:5000/magasság 1: 1000 lépték; Dénes István, hozzákezdett az előkészítéshez; Kónya Ádám, terv; Kellán Tibor, kivitelezés); Történeti-településföldrajzi markerek: Történeti Erdély térképalap és 1910-, 1931-, 1941-es falusoros adatok egybevetése geomorfológiai/településtörténeti–régészeti–etnikumtörténeti liniáció és a módszer értékelése az alkalmazásra (Boér Hunor)

2311. „ERDŐVIDÉKI GYEPŰ”

(Kiterjesztés, feltételes szakasz, 2000. március–április):

(Pro Renovanda Cultura Hungariae, 40e Ft) – Fősánc („Kakasbarázda”: Bogáti-hágó – Vargyas szoros), 1:5000-es felvétel, leírás (Dénes István csatolt egyéni pályázata; lebonyolítás: közvetlenül a programfelelős D.I.-n át).

Végleges felhasználás (az elszámolási időpont 2000. őszől): Régészeti alapkiállítás térképanyagának lecserélése (15

térkép); Erdővidéki Múzeum (Barót) alapkiállítás előmunkálatok (erdővidéki gyepű, 3 dimenziós); közlések (ACTA – 2000), dokumentumfilm, CD-ROM stb. digitális feldolgozás, helytörténeti tárgyú oktatási segédanyagok a kiállítás munkálataira építve.

232. „DÉLKELETI KAPU”

(OM Határon Túli Magyarok Titkársága, 1000e Ft-jából 60e Ft)

– Koraközépkori régészet, 1999. augusztusi rikai ásás. Az 1100 körüli, a Kárpát-medencében egyedüli azonosított gyepűkapu – „porta ferris”; az objektumok közvetlen közelébe a főhatalom csendőrkaszárnyát készül telepíteni, amely lehet, hogy csak elzárja majd az odavezető utat, de lehet, hogy kutathatatlanná teszi – meg-ásása tehát több, mint sürgős. Mivel 1999-ben a SzNM régészeti kutatásai nagy részét szintén a középkorra irányította (Albis, Kilyén), a szűkös múzeumi alapokat nem lett volna politikus hasonló, ráadásul határkérdésre irányuló kutatásra fordítania. Az OM engedélyével ide fordítható rástámogatásnak köszönhetően legalább folytatni lehetett a fő objektum megásását, ha befejezni nem is. (Lebonyolítás: a SzNMA-on át)

– Szakmai előtanulmányok, terep, értékelés: Bordi Zs. Loránd (régész, SzNM); Dénes István (geológus, topográfus, Kovászna Megyei Kataszteri Hivatal)

– Rajzanyag és restaurálás: Pál István (gyűjteménykezelő, rajzoló, SzNM, a SzNM alapjaiból); Kellán Tibor (régészeti restaurátor, SzNM, a SzNM alapjaiból)

(Megj.: A nyári ásásat jelentését l. az ACTA – 1999-ben. A témával kapcsolatosan Dénes István részt vett a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum által 1999.09.20-ára szervezett tudományos tanácskozáson, „A keletmagyarországi és erdélyi kora Árpád-kori védelmi rendszerről készült térkép” bemutatása alkalmával. A kiállított térképvázlat léptéke miatt ott a több tíz km hosszúságú töltésszakaszok is inkább csak egyezményes jelként kerültek ábrázolásra, mint bár lokalizálásként.)

233. „VIZITÁCIÓ, 1999. ősz”

(NKÖM, Szellemi örökség, 200e Ft, 4.1./139/99-561/SZÖP, 547. tétel)

– Egyháztörténeti súlyponttal, tisztázatlan jogállású frott levéltári források bementése fénymásolatban közgyűjteményekbe, ami egyrészt lehetővé tegye jogállásuk biztonságosabb rendezését, másrészt hozzáférhetővé tegye és annak hagyja ezeket a forrásokat a régióbeli kutató számára is. (Infrastruktúrát igényel, amelynek beszerzése elakadt. Mozgó fénymásolóra a NKÖM-nek már nem volt lehetősége, az Illyés Közalapítvány irányába megtörténtek az első megkeresések, és az OL irányában is történt elmozdulás – innen leginkább egy szakmai-erkölcsei háttérrel remélünk biztosítani.)

– A szükséges infrastruktúra hiányában 1999-ben egy 1000 ívnyi minta két példányban történő bementésére volt indulásból lehetőség, illetve a feltáró/feldolgozó egyháztörténeti-művelődéstörténeti kutatás megkezdésére. Ennek nyomán egy egyháztörténeti és egy vallástörténeti tanulmány kerül be az ACTA – 1999-be (Csáki Árpád (történezhallgató, Babeş-Bolyai TE, Kolozsvár; Sz. Gazda Enikő néprajzkutató, SzNM) és kirajzolódott egy forrásközlési program (l. 143.).

(– Megj.: A magyar lebonyolító a Teleki László Alapítvány/Intézet, utánfinanszírozással, a SzNMA-on át. A munkával elszámoltunk, az ösztöndíjak helyett új úrlapok érkeztek l. 234.)

234. „SZELLEMI SIVATAG”

(NKÖM, Szellemi örökség, 150e Ft)

– 1999. július–augusztusi sepsiszentgyörgyi-kolozsvári regionális tudománytörténeti kutatások, mindenekelőtt a reprezentatív intézmény Székely Nemzeti Múzeum története.

Levéltári kutatás: dr. Tüdös S. Kinga (művészettörténész, Iorga Intézet, Bukarest; Cs. Bogáts Dénes hagyaték), Sas Péter (tudományos kutató, művelődéstörténész, Budapest; Herepei János és a Székely Tudományos Intézet), Biró Rózsa (muzeológus, SzNM; Székely Tanalap), Tiboldi Zoltán (könyvtáros-muzeológus, Székely Nemzeti Múzeum; Szabédi László, a SzNM igazgató-őre), Tóth Szabolcs (történezhallgató,

kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem; Közművelődés és tudományos előadások a SzNM-ben a két világháború között)

Sajtófeldolgozás: Mandalian Irén (gyűjteménykezelő, SzNM, történeti részleg, Nagy Géza forrásközlése a Nemere helyi sajtóban: az évfolyam adnotált bibliográfiája)

– A két Szellemi Örökség pályázat (1. még az előző 233.-at) előnytelenül kapott támogatást (a nagyobb munkavolumenű, több kutatót igénylő program kapta a kevesebbet), de a NKÖM megértésének köszönhetően, illetve élve a programok témakörének belső tűrésevel, sikerült úgy átcsoportosítanunk a munkát, hogy a programokat meg tudtuk valósítani. Az ösztöndíjak kiegészítését, az OM jóvoltából, az ACTA-kutatásszervezés alól tudtuk kipótolni. Úgy mindkét program ACTA-beli közléssel kell, hogy elszámoljon, de a lehetőségekhez mérten az egyes tanulmányokat a SzNM történetét bemutató CD-ROM-hoz is fel fogjuk használni.

(– Megj.: A lebonyolító a Teleki László Alapítvány/Intézet, utánfinanszírozással, a SzNMA-on át. A munkával elszámoltunk, az ösztöndíjak helyett új úrlapok érkeztek meg.)

235. „DISSZIMILÁCIÓ”

(OM, Határon Túli Magyarok Titkársága, 1000e Ft-jából 200e)

– 1999. nyár, nyelvészológiai kutatás: székelyföldi nyelvi disszimiláció 1989. után. (Visszaszorult-e a román nyelvi átvétel a székelyföldi magyar többségi tömbben?) Terepkutatás és sajtófeldolgozás: dr.doc. Zsigmond Győző (nyelvész-etnográfus, Bukaresti Tudományegyetem, Hungarológia Tanszék), Szopos András (gyakornok uo., jelenleg PhD-n, ELTE Nyelvészeti), ill. Pethő Zoltán, Petrovits Réka, Szabó Anna bölcsészhallgatók, BTE, uo.)

– A program összegző jelentését bemutattuk az OM-nak, azóta a teljes szakmai-pénzügyi elszámolást elkészítettük. (Lebonyolítás a SzNMA-on át.)

236. „INFÁNS”

(Sepsiszentgyörgy város polgármesteri hivatala, 40e Ft értékben, 1999.11.)

– Urbanisztikai és demográfiai program. Sepsiszentgyörgy legnagyobb lakónegyedében felmerült egy óvoda átköltöztetésének/összevonásának a lehetősége, sokkal előnytelenebb helyre. A szülők felháborodása etnikai érvelés felé csúszott, senkinek sem hiányzó átpolitizálásba. A SzNM ekkor felajánlotta a „KONTAKT-ÖVEZET” földrajzi munkacsoportjának tagjait egy hatástanulmány gyors kidolgozására, amely szakmai keretek közé terelje vissza a megoldáskeresést.

– A tanulmányt Karda Zoltán és Béres Károly (Mikes Kelemen Líceum, pedagógus) dolgozták ki. Az önkormányzat elégedett volt, csak a kifizetés formai megoldása bizonyult nehézkesebbnek.

– A munkalehetőséget a DKI eleve arra kívánta felhasználni, hogy ráébredje a helyi önkormányzatot és hivatalokat a helyi (DKI-szervezte szellemi potenciál) hasznosítási lehetőségeire, és távlatilag állandó vagy viszonylag rendszeres munkalehetőséget teremtsen ezáltal külső munkatársainak. A kísérlet túl jól sikerült, mert azonnal felmerült egy pályázat benyújtásának a lehetősége a legnagyobb városi cigánytelep rendezésére, amit a Kisebbségügyi minisztérium finanszírozna, ez pedig problémákat okozott a „KONTAKTÖVEZET” 1999. évi szakaszának befejezésében, olyannyira, hogy az át is csúszott a 2000. évbe (1. alább, 237.). (Lebonyolítás megoldódófélben: valószínűleg közvetlen kifizetéssel, egyéni együttműködési szerződések alapján.)

237. „KONTAKTÖVEZET”

(OM, Határon Túli Magyarok Titkársága, 1000e Ft-jából 360e Ft)

– 1999. évi népességföldrajzi (etno-kultúr-geográfiai) kutatás a volt Székely- és Szászöld közötti, labilisabb tulajdon- és törvénykezési viszonyú, nagyarányú cigány lakosságot mutató területén. Előmunkálatok nagyobb, hosszú távú kutatási programhoz. Előzetes kontrollértékek a 2001. évi népszámlálás hitelességét illetően. Népesség- és jövőprognózis. (Lebonyolító a SzNMA.)

Alapozás: – Albert Ernő (néprajzkutató, helytörténész, Kovászna Megyei Népi Alkotások

Háza; levéltári kutatás: cigány adatok a 18–19. században, a Kontaktövezetben);

Terep: Karda Zoltán (Bölonpatak és Erősd, Kovászna megye; adatlapos felmérés, falutérkép); Sánta István Zsolt (földrajz-néprajz szakos, Kőbor, Halmágy, Brassó megye; ua.); Magyarosi Sándor (néprajz-antropológia szakos Hidvégen; Krizba, Barcaújfalu, Brassó megye; ua.); Kovács András (újságíró, Lisznyó, Kovászna megye; szociográfiai riport interetnikus viszonyokról, folyamatokról); Hochbauer Gyula (Hétfalu és a szomszédos hegylája (Nyén–Bodola) reális etnikai arányainak becslése

Feldolgozás-kiértékelés: Magyarosi Sándor (antropológiai esettanulmány Krizbáról); Bálinth Gyula (demográfus, szakíró, etnikumtörténeti demográfiai elemzés, prognózis); Boér Hunor (történeti-etnikai térképek és térbeli nagycsaládszerkezet illetve népességmigráció tükrözése).

3. DKI-PÁLYÁZATOK

(1. melléklet)

31. Sikeres DKI-pályázatok

311. A DKI 1999. évi sikeres pályázatainak költségvetése (e Ft):

1. „Szakkönyv- és szakfolyóirat...” (IA)	90
2. „László Gyula rég. könyvtára” (NKÖM)	1000
3. „SzNMA fénymásológép...” (IA)	95
4. „Ablak 1999” (F’99)	300
5. „ACTA – 1999” (NKA)	1375
6. (NKÖM)	300
7. „SzNM 1875–2000” (NKÖM)	1450
8. „Szellemi sivatag” (NKÖM)	150
9. „Vizitáció” (NKÖM)	200
10. „ACTA-kutatásszervezés” (OM)	380
(„Délkeleti kapu”) (OM)	60
11. („Disszimiláció”) (OM)	200
12. („Kontaktövezet”) (OM)	440
13. „Infáns” (SPH)	40
14. „Térkép és határvidék” (RPCH)	260
15. „Erdővidéki gyepfű” (PRCH)	40

Összesen: 6405e Ft

312. A DKI által 1999-ben sikerrel pályázott kutatási ösztöndíjak-résztámogatás (e Ft):

190	Toró
120	Karda, Kocs, Kónya,
110	Boér, Dénes, Sz. Gazda, Kakas
90	Cserey, Bartók
80	Magyarosi, Zsigmond
70	Tiboldi, Incze, Kelemen, Bordi
60	Sánta, Sas, Tüdős S., Haszmann
50	Albert, Lőrincz, Vargha
40	Bálinth, Biró, Csáki, Petrovits, Szopos, Tóth
30	Mandalian, Szabó M.
20	B. Kovács, Béres, Hochbauer, Kellán, Pál, Pethő, Szabó E.
10	Barabás, Barti, Demeter, Demeter (Sándor), Egyed, Ferenczi, László, Olasz, Ozsváth, Podlussány, Rákóczy, Róth, Rozner, Sebestyén, Szabó A., Székely Z., Székely Zs., illetve egy szerző a támogatást a SzNMA-nak adományozta

2620e Ft

(Megj.: Ahol a CD-ROM pályázat munkatervre még lebontatlan, ott a támogatást az egyes részlegvezetőknél tüntettük fel.)

32. Egyéb DKI-pályázatok

321. Megválaszolatlan pályázatok 1999-ből:
3211. RMDSz, a romániai Kisebbségi Tanács célalapjainak 2000. évi felhasználására „ACTA (SICULICA) – 2000”, periodika támogatására. (1999.11.30)
3212. NKÖM, NEKF, határon túli magyar közösségek közművelődésének támogatására: „1848–49-es tanulmánykötet” (EME BNyTt Szó. 1998. évi sepsiszentgyörgyi vándorgyűlés emlékkönyve), A megjelölt kolozsvári gyűjtőhelyre beküldött pályázati anyag sohasem érkezett meg Budapestre, a NKÖM-be. A tanulmányokat, hogy el ne vesszük a jubileumi év utolsó kiadványlehetőségét, beolvasztottuk az ACTA – 1999-be (l. 1212.).

322. A kiíró által más pályázati kerete alá átkért pályázatok 1999-ben:

3221. NKÖM, NEKF, határon túli magyar közösségek közművelődésének támogatására: „Szellemi sivatag” (Székelyföldi tudományosság 1867–1945), 1700 USD (1999.02.19). Közvetlenül Budapestre nyújtottuk bem a kolozsvári gyűjtőhely megkerülésével. A NKÖM, „Szellemi örökség”-hez (újra)benyújtva nyert résztámogatást, végül a „VIZITÁCIÓ”, ugyanoda benyújtott és támogatott programmal való átcsoportosítás tette kivitelezhetővé.

3222. NKÖM, NEKF, határon túli magyar közösségek közművelődésének támogatására: „Délkeleti kapu” (Rikai kora középkori magyar gyepűkapu régészeti feltárása), 1800 USD (1999.02.19).

Közvetlenül Budapestre nyújtottuk bem a kolozsvári gyűjtőhely megkerülésével. A NKÖM Kulturális Örökség '99 alá átkért, de támogatást ott, a Régészeti Műemlékek... kiírás alatt sem nyert (l. 3234.) program finanszírozását végül az OM ACTA-kutatásszervezési támogatása tette lehetővé (l. 221.).

323. Sikertelen pályázatok 1999-ben:

32311. Pro Renovanda Cultura Hungariae, „Dunatáji népek kutatása Szakalapítvány”: „Erdélyi szászok. településterület és közigazgatás-politika 1890–1992” (Térképes tükrözés és statisztikai feldolgozás), 160e Ft (1999.03.21./05.31.)

3232. Pro Renovanda Cultura Hungariae, „Történelem-Földrajz Szakalapítvány”: „Keleti tömb” (A történeti Erdély falusoros közigazgatási térképalapja, cdr-objektumokban), 40e Ft (1999.09.11./10.19.)

3233. NKÖM, NEKF, határon túli magyar közösségek közművelődésének támogatására: „Végjáték, Bereck 1849”, konferencia, 100e Ft.

3234. NKÖM, Kulturális örökség '99, Régészeti műemlékek feltárása és kuta-

tási eredményeinek közlése: „Délkeleti Kapu” (Rikai kora középkori magyar gyepűkapu régészeti feltárása), 400e Ft (4.2./586-10/1999, Kód: 8/10). L. 3222. és 221.

3235. NKÖM, NEKF, főosztályi keret: Mozgó fénymásológép a „VIZITÁCIÓ” programhoz résztámogatásként, 3.3.531./1999). Az őszi kutatás infrastruktúragondjait végül az első, mintának bemenendő anyagokhoz a SzNM belső, az Illyés Közalapítvány segítségével működésképesé tette fénymásológéjjal hidaltuk át.

3236. NKÖM, NEKF, Kéziratelőkészítő pályázat: „ACTA (SICULICA) – 2000” kutatásfinalizálási résztámogatások a magyar nyelvű dolgozatokra, 300e Ft (3.3/2479/99).

3237. NKÖM, NEKF, Kéziratelőkészítő pályázat „Orbán Balázs: A Székelyföld leírása..., III., kéziratos toldások” gondozása, előkészítése kiadásra, 120e Ft (3.3/2479/99).

4. KRONOLÓGIA, 1875–1999

(2. melléklet)

1848.11–12.: Háromszék, bár reguláris fegyveres erejének nagyobb részét nélkülözi, mert az már őszejétől a Délvidéken harcol, leköti az Erdélyt különben pacifikált, a debreceni kormány ellen készülő császári erőt és ezzel megmenti a magyar szabadságharcot. 1849. 06.19.: Orosz intervenció Erdélyben, Lüders 8 napot ad a Székelyföld pacifikálására, két hetet összesen az Alföldre kijutni; ezzel szemben Tuzson, Bem utóvédje 08.01-én még a Nyergetőt védi (Zsibónál, 11 napra Világos után teszi csak le a fegyvert).

1875.05.: Csereyné Zathureczky Emília (akinek testvére Kufsteinre megy rá) és Vasady Nagy Gyula (az első magyar örmény nyelvtan szerzője) megalapítja az első máig magyar, folytonosan és önálló intézményként működő, regionális gyűjtőkörű, széles szakmai spektrumú vidé-

ki múzeumot. 1876.12.24.: Harmadik alapítója maga Kossuth, azzal, hogy 1848–49-ért az egész székelység új intézményének adományozza az 1848-as Magyar Katonai Érdemrend Bemtől viszszerült csillagjelvényét, amelyet Bemen kívül (aki az erdélyi hadjáratért nyerte), csak Görgey kapott meg, Buda visszavételéért. A múzeumi anyag erre fel sokszorozódik meg rövid idő alatt, másrészt ezért lesz célja és neve 1877.03.10.-től Székely Nemzeti Múzeum. 1879-től formailag is a székelység közös tulajdona, Sepsiszentgyörgyön, és időszakok állami támogatását vagy szélsőséges centralizációját leszámítva székely megyék, egyéb helyi források tartják fenn.

1881–1889: Nagy Géza igazgatóórsége, a korszerű múzeum megeremntése – 1889-ben visszatér a Nemzeti Múzeumba (1902-től igazgatója). Forrásközlés az általa szerkesztett helyi sajtóban.

1900: Az Erdélyi Múzeum és a SzNM a párizsi világiállításon (128. ill. 95 tárgy). László Ferenc meteorológiai intézetet indít be Sepsiszentgyörgyön.

1907–15: László Ferenc régészeti kutatásaival a SzNM az európai régészet egyik nagy központja.

1911–13: A Múzeum saját, új épületegyüttese (tervező: Kós Károly). László első lépései az állandó skanzen létrehozására, ill. a kapuk megvásárlása és felállítása (a Csíki ház felállítását 1934-ben kezdi majd meg, ugyancsak Kós Károly).

1916.08.28.: Sepsiszentgyörgy kiürítése (román betörés).

1916.08–11.: Az első evakuálás. (A Magyar Nemzeti Múzeumból 1922.10.-ben elvileg visszakerül az anyag.) 09.17–23.: Tzigara-Samurcaş, Ferdinánd féltestvére őrséggel biztosítja a helyben maradt anyagot. A román visszavonulástól 1920-ig az épület katonai járványkórház.

1918.11.03. Páduai fegyverszünet. a világháború vége. Magyarország katonai embervesztése 661 000 halott, 743 000 sebesült, 734 000 hadifogoly (összesen a mozgósítottak több, mint fele). 11.05.: Linder Béla magyar hadügyminiszter nem akar magyar katonát látni, majd

13-án aláírja a belgrádi fegyverszüneti szerződést, feladva a meg sem támadott székelyföldi magyar tömböt. 11.09.: román mozgósítás, 23.: bevonulnak Erdélybe. 12.18.: Budapest megtiltja a Kolozsváron megalakult Székely Hadosztálynak a Maros-vonal védelmét. 12.24. A román csapatok bevonulnak Kolozsvárra. 1919.01.: A Székely Hadosztály nem engedelmeskedik tovább Budapestnek és a Királyhágó térségében megállítja a román előnyomulást, de a kormányzat inkább az Antant ígéreteire kíván támaszkodni. 1920.06.04.: Trianon.

1920 nyarán a SzNM újra megnyílhat. 08.02-án máris meglátogatja Ferdinánd román király. 08.04–24. között utasítására a példaértékű múzeumot végiglátogatják a vezető román politikusok, katonai vezetők, tudósok.

1922/23: A Keleti Akció területükön belüli prioritásként a SzNM és az EME támogatását emeli ki, de a támogatások mindvégig elsősorban Kolozsvárig jutnak el. 1922–42: Lugos, Magyar Kisebbség.

1922–1930: az EME újakezdi működését (népszerűsítő és részben szakelőadások); élethalálharca (román gleichschalt-kísérlet).

1924.08.12.: A SzNM jogi személyiségét „alapítvány”-ként elfogadja a román jogrend

1924–25: A SzNM a Cambridge-i Egyetem segítségével újakezdi az erősi ásatásokat, de 1925-ben László meghal. 1925: A SzNM a genfi népművészeti kiállításon.

1925-ben végleg megszűnik a háború előtti EME utolsó szakosztályi kiadványa is, az Orvosi Lapok. 1926–29: Erdélyi Tudományos Füzetek indulása az Erdélyi Irodalmi Szemle kiadásában.

1927–29: Csutak Vilmos megszervezi és kihozza a SzNM Emlékkönyvét, a két világháború közti kisebbségi magyar tudományosság legjelentősebb kiadványát (Tzigara-Samurcaş: a SzNM a legkiemelkedőbb romániai múzeum).

1928–40: A SzNM az erdélyi tudomány elitjét szervezi be regionális kutatásra (Keleti Kárpátok-expedíciók) és gyűjteményei gyarapítására/szakszerű rendezésére.

1930.02.03., Kós Károly: a SzNM „az erdélyi magyarság kizárólagos tulajdonában lévő

egyetlen és igazán élő, sőt határozottan fejlődő kulturális intézménye ... egyetlen realitása... az egész romániai magyar kultúrának". A SzNM nagyrészt a Csutak megteremtette belső forrásokból tartja fenn magát.

1930–1947: az EME rendezi sorait; nagy korszaka (különösen 1940-ig, az egyetem visszatértéig).

1932–37: a SzNM létrehozza az első magyar állandó skanzenet – ennek a fejlesztése a majdani csernátoni részleg egyik alapja. 1934–35: a csfkdelnei templom restaurálása.

1936.06.24.: Magyar–román tárgyalások nyomán a korábban a Gozsdu Alapítvány egyik ellentételezésének tekintett Székely Tanalap (az 1906–1918 közötti helyzethez visszatérve) visszakérül a SzNM kezelésébe (1940–44-et leszámítva 1951-ig).

1940.08.30.: Második Bécsi Döntés. 09.11.: A magyar csapatok bevonulnak Kolozsvárra és Sepsiszentgyörgyre.

1940.09.21. A visszatért területeken Kassa–Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy-ben gondolkozó Teleki Pál megbízza Herepei János SzNM-igazgatót egy Székely Tudományos Intézet tervének kidolgozásával, ennek Herepei 9 nap alatt tesz eleget („Emlékirata” a SzNM+Megyei Levéltár mai keretét vázolja! – ekkor a mai levéltár magva még a múzeum része). Párhuzamos megbízás alapján 10.20-án megszületik az Erdélyi Tudományos Intézet. 1941.04.03-án Teleki Pál öngyilkos lesz. 30-án már egyértelmű, hogy a SzTI-t illetően megváltozott az elképzelés: 09.25-én csak az ETI lesz a létrehozott Teleki Intézet része. Az ETI 1942-ben: 32 kutató+11 műsz.-tud. segélysz.+5 alt. 1944-re évi 40 ívnyi periodikát terveznének. (Egybevetésként, DKI 1999: finanszírozott bedolgozó 33 kut.+3 m.-t. segédsz., további 14+5 olyan, DKI-finanszírozott belső munkatárs, akik SzNM alkalmazottak is., ill. 40 nyomdai ív periodika. Szakmai területeik gyakorlatilag fedik egymást.)

1944.08.26.: A székelyföldi védelmi harcok kezdete.

A második evakuálás 1944.09.02.–45.03.29 (Lengyel; Zalaegerszeg, bombatámadás).

Az orosz–román offenzíva elakad az Aranyos–Maros vonalon (1944.09.20.: a Gyimesekből, bekerítésből kitörve, a Maros régi székelyföldi szakaszára érkezik az utolsó harcoló székelyföldi magyar alakulat). 23.: A Vörös Hadsereg Arad térségében eléri a trianoni határt. 1944.10.08. A Maros–Aranyos vonal feladása a bekerítés elkezdése végett.

1944.09.–1945.02.: Fadgyas Anna titkárnő egymaga védi meg és őrzi a múzeumot. 1945.08.26.: László Gyula a Magyar Népi Szövetség megbízásából a SzNM-ban. Nem hivatalos magyar ígéret: szakmai támogatás és Mo.-i–bécsi Burg-ba került, a Székelyföldről származó gyűjtemények, kártyáként az evakuált anyagért. 1947-ben még hírek annak esetleges részleges megmaradásáról.

1945.09.07.: az ETI-t a Kolozsvári Magyar Egyetem alá mentik. 1946.01.18.: megalakul az ETI Tanácsa, benne a többi nagy intézmény képviselője is: EME, EMKE, SzNM, Mezőgazdasági Főiskola, a három teológia. Ugyanakkor 02.09-én, Jancsó Elemér szerint a BTE mellett az erdélyi magyar tudományos életnek még két (?) hatalmas intézménye van: az EME és az ETI. 1946–49: az elfogultságok ellenére a Kolozsvárral való kapcsolatok javulása Szabédi Lászlónak köszönhetően.

1946.09.05.: Párizsi béke feltételeinek véglegesítése. 1946.09.20.: Új román múzeumi törvény.

1946.10.–1947.03.: Szabédi a SzNM-ból irányítja az önálló magyar múzeumi és levéltári hálózat utóvédharcát, önálló jogi személyek föderációjába próbálva vonni a megmaradt gyűjteményeket.

1947.02.10.: A magyar és a román békeszerződés aláírása.

1948.08.: A Magyar Népi Szövetség munkaversenyre szólítja fel a SzNM-ot és az EME-t. 1948.12.15.: az ETI felszámolása.

Új alternatívák. 1949–50: Haáz Rezsőnek köszönhetően múzeummá önállósul az 1913-as gyökerű székelyudvarhelyi gyűjtemény (ma nevét viseli). Molnár István, a SzNM vezetőségi tagja a SzNM segítségével 1946-os iskolai múzeumát önálló székelykeresztúri múzeummá

fejleszti (ma nevét viseli). Csíkszeredai Rajoni Múzeummá önállósul az 1930-as gyökerű, időszakonként SzNM-érdekeltség csíki gyűjtemény (ma ismét Csíki Székely Múzeum).

1950: Korábbi alternatívák lezárulása – az állam megtiltja Udvarhely megyének is, Csík után, hogy a SzNM-ot finanszírozza: a SzNM ezután (Háromszék) megyei helyi, ill. állami finanszírozású. Herepei bonyhádi Székely Múzeumának felszámolása a korábban Sepsiszentgyörgyről induló romániai tiltakozás ürügyén. Az ETI-ben egykor képviselt intézmények közül a Bolyai TE mellett ekkor már egyedül a SzNM önálló magyar tudományos intézmény (1960-ra egyedül marad). 1950: a közgyűjteményt államosítják. 1952-re a közgyűjtemény jogi képviseletében az alapítványi képviselet felváltja a (legfontosabb személyi vonatkozásaiban változatlan) állami intézményi, Tartományi Múzeum, 1968-tól Megyei Múzeum néven.

1952: A közigazgatási átszervezés (tartományok, rajonok) lehetőséget teremt egy gyermekszentmiklósi múzeum létrehozására is (ma Tarisznyás Márton Múzeum). 1954–59: Sepsiszentgyörggyel közös kezdetek után a csíki és gyergyói múzeumok szakközlése. 1955, 1957: a '90-es évekbeli EME vezető magja történelemzedék jelentkezése.

1956 Erdélyben

1956: A SzNM (sepsiszentgyörgyi Tart. M.) publikációs lehetősége ellehetetlenül, egész a megyésítésig, amikor Háromszék újra önállósul (1969). 1960: a Magyar Autonóm Tartomány Maros-Magyar AT-nyá szervezésével a csíki múzeumi publikáció is leáll. 1957-től a kolozsvári Korunk és a NyIRK ad lehetőséget tudományos publikációra, az 1970–80-as években a legnagyobb romániai magyar tudományos intézmény lényegében a kiadványaihoz-sorozataihoz szakmai műhelyeket szervező, Bukarest központú Kriterion Könyvkiadó. Szellemi találkahely még A Hét, a Művelődés.

1969–86: Az Aluta, a legnagyobb kisebbségi magyar szakmai periodika saját publikációs teret biztosít a régió, mindenekelőtt a Múzeum meg eddig sem szakadt jelentős régészeti, néprajzi, természettudományi stb. kuta-

tásának. 1971–72, 1974, 1980: Hargita megyei múzeumi kiadványok.

1972: Az 1932-re visszamenő kaszinói gyűjteményt is felhasználva, megszületik a ma autonóm kézdívasárhelyi múzeum, mint a Kovászna megyei múzeum részlege. 1973: Id. Haszmann Pál a SzNM raktárak skanzen-anyagát Csernátonban tájmúzeumi részleggé fejleszti (ma a nevét viselő autonóm intézmény). A sepsiszentgyörgyi főépület kibővítése a korábbi Kós-tervek alapján.

1984: Az 1959-ben románná egyesített kolozsvári egyetemen gyakorlatilag csak a magyar tanszéken marad magyar nyelvű oktatás. 1979-es kezdetekkel, az 1980–83-as Etnológiai kör ellehetetlenülése után 1984 után Csíkszeredában kulturális antropológiai műhely tisztul le. A Hét és a TETT hasábjain „publikációdömping” és heves sajtóviták. 1985–89: Sepsiszentgyörgyön tudásszociológiai irányba fejlődik a Megyei Könyvtár támogatta értelmiségi műhely. 1989–90: a csíkszeredai műhely kommunikációs antropológiai munkacsoporttá szervezi magát (KAM, később KAM-RAKK néven a máig legdinamikusabb határon túli magyar kutatóközpontra; Romániában a legnagyobb hatású uakkor).

1988: Magyar és kelet-európai változások. 1989.12.23.: A diktatúra bukása Romániában.

1990-ben az 1875 óta fennálló és már az I. világháború előtt európai hírű, az utódállamokban egyedülálló módon folytonosan működő magyar tudományos intézmény visszaveszi nevét (1992-ben bejegyzik a magát az alapítványi jogi képviselet jogutódjának tekintő SzNM Alapítványt is).

1990.02–03.: Sepsiszentgyörgyi kezdeményezésre a Múzeumba összehívják a Kriza János Néprajzi Társaság alakuló gyűlését. Mindmáig az egyetlen, jól működő magyar tudományos intézmény Romániában, amely (egy szakterületen belül, de) teljes területi fedést biztosít. Az első év működési pontjai Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda.

1990.07.17.: Székelyudvarhelyen megalakul a HRKE, a múzeum civil társadalmi fedőszerve. Eredeti szándéka (a romániai magyar közgyűjteményi dolgozók működő szervezetévé

válni) nem sikerül, de kezdettől fogva jelentős szakmai publikációja van.

1990.10.27.: 70 évi fennállást követő 50 év nemlét után újraalapítják az EME-t; Jakó Zs. szerint az EME 1918–1950 között „az erdélyi magyar tudományos élet... egyetlen (?) szervezője és gyámola”. A kilencvenes években az EME ennek jegyében a romániai magyar tudományosság keretének tekinti magát (figyelmen kívül hagyja a létező, nem kolozsvári önálló magyar intézményrendszert), távlatilag TI létrehozását tervezi, de ez nem sikerül.

1995: A Csíki Székely Múzeumot bevonva megkezdődnek az újraindult (SzNM–CsSzM közös) székelyföldi évkönyvek.munkálatai. 1990-es sepsiszentgyörgyi előzményekkel Kolozsvár–Nagyvárad–Temesvár politikai elemzői újraalapítják a Magyar Kisebbséget. 1997: SzNM tudományszervezési kísérlet KAM és részben sepsiszentgyörgyi tudásszociológiai elméleti alapokon.

1999.06.14.: a SzNM Debrecenben bejelententi a Délkeleti Intézet beindulását.

KÓNYA Ádám
(SzNM igazgató)

BOÉR Hunor
(DKI tud. titkár)

KOVÁCS Sándor
(SzNMA elnök)

Sepsiszentgyörgy, 2000. február 10.